

Men zou dan met een taa overblijfsel te doen hebben, dat tot vooroordeel is uitgegroeid.

Doch waar het heden zoo staat, dat advertenties dienen om publieke uiting te geven aan gevoelens of behoeften, waar zij op allerlei manier ook voor het koninkrijk Gods worden geannexieerd, daar gelooven wij, dat in deze de vrijheid onzer kerkeraden onverkort moet worden gelaten.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

H. Kuiper-Van Oordt. De Lofzang der Schamelten.

Onder de literaire uitingsvormen van dezen tijd is een van de moeilijkste de novelle.

Niet, dat de novelle een specifiek modern genre is. Veeleer is het zoo, dat ze haar bloeiperiode in een vorig tijdperk heeft gehad. De negentiende eeuwse letterkunde met name was die van de novelle. Vrijwel iedere prozaschrijver uit de vorige eeuw had zijn bundel novellen en de titel „Schetsen en novellen“ was toentertijd bijna cliché, passend op schier ieder boek, dat verscheen.

De moeilijkheid van het soort in dezen tijd hangt samen met het karakter der moderne letterkunde, met het geheel veranderd inzicht in wat eisch is voor literaire kunst.

De novelle is een kort prozaverhaal. Ze heeft een weinig ingewikkelde handeling en een vlot verloop. Haar kenmerken beknopte beschrijving en karakterteekening in slechts enkele hoofdtrekken. Het eenvoudige, niet-gecompliceerde verhaal is hoofdzak en al wat ontleiding behoeft blijft buiten beschouwing.

Krachtens dit wezen paste ze goed in het kader der 19e eeuwse literatuur, maar klopt ze niet op den modernen stijl. Sinds de vernieuwing van de Tachtigers-beweging ontwikkelde zich het literaire proza in precies omgekeerde richting. De psychologische analyse werd steeds meer het karakteristieke van de prozakunst. De karakterontleding werd de eigenlijke inhoud van een proza-schepping en de beschrijvingen, de milieu-teekening, de detailverwijzingen moesten telkens uitvoertiger en minilieuwer worden, omdat ze ieder voor zich verklarend licht gaven over de karakteropbouw en, daarmee in verband, over den gang van het verhaal. Tengevolge van deze veranderingen werd het korte en beknopte van de novelle geheel ontoereikend om de behandelingsvorm van eenige verhalende stof te zijn. De roman kwam op de plaats van de novelle te staan en die roman werd al grooter, steeds omvangrijker; werd een literair werk, dat meer dan een deel ging omvatten. Men weet, hoe de roman in deelen typeerend is voor dezen tijd en dat het deelen-aantal zelfs tot acht en twaalf klimmen kan.

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Johann Albrecht Bengel.
(1687—1752.)

I.

M. H. Alb. Bengel.

Bengel is wel genoemd de Württembergse kerkvader. Hij was een van de meest beroemde theologen uit zijn tijd, een zeer bekwaam en scherpsinnig uitlegger van het Nieuwe Testament. Wesley geeft hem den eeretitel: het groote licht der Christenheid. Een ander tijdgenoot verklaart: Bengel was een man, op wiens voorhoofd de eeuwigheid stond ingedrukt.

Vooraf door één werk is hij wereldbekend geworden: zijn korte verklaring van het N. T. (dit boek schreef hij in 't Latijn onder den titel „Gnomon Novi Testamenti“). Deze kommentaar is nog een onuitputtelijke bron voor ieder, die dieper wil indringen in den heiligen zin der Schrift.

Prof. A. van Veldhuizen heeft bijzonder veel lof voor dit geschrift. „Doordrongen van de taal en den geest des Nieuwen Testaments geeft hij in korte zinnepjes lesse opmerkingen, die vast zitten aan het geheel der Schrift en met weerklinken zich vasthechten aan den

Onder zulk een situatie nu wordt de novelle een heel moeilijke literaire uitingsvorm. De Schrijver, die binnen het raam der novelle een verhaal wil geven dat voldoet aan de eischen der moderniteit, staat voor een zware taak. Hij moet beknoptheid betrachten, en toch analyseerend werken, hij moet in 't kort verhalen en toch in detail-omstandigheden en milieu-trekken zijn materiaal vinden, hij moet vlotheid van behandeling bewaren en kan de complicatie, die uit karakterontleding voortvloeit, niet ontgaan. Een moderne novellen-schrijver moet vóór alles beheersching kennen, terwijl in uitleven van individualiteit het wezen ligt van hedendaagsche literaire kunst.

Geen wonder dan, dat de novelle in de moderne prozaliteratuur schaarsch is en niet te ontkennen, dat dan de goed geslaagde novelle dubbele waardeering verdient.

Tegen dezen achtergrond nu moeten we zien het boek, dat we in dit artikel onder de aandacht der lezers brengen. „De Lofzang der Schamelten“, door Hendrika Kuiper-van Oordt. Want dit nieuwe werk van Mevr. Kuiper is een novellenbundel, binnen een bestek van 172 ruim-gedrukte bladzijden vier verhalen brengend.

Om het op zijn juiste waarde te schatten moet men allereerst zich daarvan bewust zijn en weten, wat dat beteekent.

Trouwens, niet slechts van dit jongste boek der Schrijfster geldt dit, maar van geheel haar werk. Men begrijpt pas goed de beteekenis van dit werk, en, ruimer, de beteekenis van deze Schrijfster in den kring onzer Christelijke auteurs, als men het novellistisch karakter van haar geschriften verstaat in het licht van moderne literaire kunst. Een boekje h.v. als „De Wrok van Diederik Spijkerboer“ dankt zijn waarde vooral aan het feit, dat het een novelle is en dan als novelle, d.i. kort, beknopt verhaal, de eigenschappen van beschrijving en analyse vertoont, die het bezit. En men zou zeker het te weinig gewaardeerde „Het goed van Cronaert“ in zijn voortreffelijkheid meer appreciëren, als men begreep, dat het niet een roman is, maar een novelle! Mevr. Kuiper-van Oordt is novelliste, vóór alles novelliste. En dan novelliste van modern-literaire techniek, of, om geheel volledig haar te typeeren: positief christelijk novelliste van hedendaagsch-literaire stijl!

Daarin ligt de waardij van deze Schrijfsters-figuur en dat vooral is de grond, waarom we haar onder onze Christelijke auteurs van dezen tijd zulk een belangrijke plaats toekennen. En ten eerste hopen we, dat ze ook in haar verdere arbeid de novellistische richting, die in bijzonderen zin de hare is, zal blijven volgen....

¹⁾ Elzeviers maatschappij „Holland“, Amsterdam.

lezen.... Dit boek is bijna even onmisbaar als de bijbel zelf. Het zou de moeite waard zijn, daarvoor nog Latijn te leeren, als er geen vertalingen bestonden. Ik begrijp, dat Spurgeon hem met groote dankbaarheid gebruikte en dat Cromer van hem zegt: „Hij heeft gesproken onder den boom der Schrift en weet het geruisch der bladeren te vertolken“.¹⁾

Mijn heere waardering voor Bengel's werk en deze lofspraak van prof. Van Veldhuizen wekten bij mij de begeerte iets meer omtrent dezen grooten man te weten — mischien kan ik onze lezers dienen met een korte weergave van hetgeen ik las. Onderscheidene levensbeschrijvingen bestaan er van hem.²⁾ Door zijn brieven (zo werden ook uitgegeven) en zijn dagboek valt 't ons nu gemakkelijker een blik in zijn leven te slaan.

Zeer eigenaardig is, dat Bengel kort voor zijn dood over zijn geschriften heeft gezegd: „Een tijdlang zal ik vergeten worden, dan zal echter weer de aandacht op mij gevestigd worden“.

Dit is een profetisch woord gebleken. Vooral in den laatste tijd is hij meer bekend geworden. Niet alleen bij de theologen, maar ook bij belangstellende gemeentelieden. Hij heeft dan ook niet slechts streng wetenschappelijke werken geschreven, doch ook opbouwende lektuur voor de gehele gemeente nagelaten. Zoo verscheenen er h.v. zestig stichtelijke toespraken over de Openbaring van Johannes. Ook zijn er proken van hem uitgegeven. Den lezers, die Duitsch kunnen lezen, zou 'k willen aanraden zich eens aan te schaffen de boekjes: Vom heiligen Heimweh, Worte von J. A. Bengel; Offenbarungs-Gedanken (uittreksel uit de 60 toespraken over de Openbaring) en Schriftgedanken.

't Is een geestelijk genot zijn diepe gedachten — eigenlijk niet zijn gedachten maar gedachten onmiddellijk ontleend aan de Schrift — te overdenken, en het genot wordt verhoogd, omdat Bengel een schoonen stijl schrijft — hij deed mij telkens aan Thomas à Kempis denken —, waardoor mede door den vorm zijn werken voor ons ten volle te genieten zijn.

Nu 'k zijn levensgeschiedenis gelezen en zijn werken bestudeerd heb, weet ik niet, wat 'k het meest moet roemen: zijn groote geleerdheid, zijn diepe vroomheid en eetmoed, dan wel zijn zedelijken ernst en warme innigheid.

¹⁾ Dr A. van Veldhuizen, Praktische Bijbelverklaring (in serie Pro Ministerio), bl. 21. Cursusreeks van mij.

²⁾ Fr. Nolte, H. von Bezzel, J. Ch. Fr. Burk, O. Wächter en anderen.

„De Lofzang der Schamelten“ dan is een novellenbundel. En men kan al dadelijk zien hoe goed hij alszoodanig is, als men het eerste „titelverhaal“ analyseert.

Met een enkel woord wordt de lezer binnengeleid in de Sabina-stichting, een ongezellig-koud oude-vrouwetjes verblijf, dat het cachet van verandert-delftig-heerenhuis niet heeft verloren. En met even korte, maar alleszeggende woorden worden geleeënd de bewoonders om wie het in dezen gaat: Matje Blauwendraad, een versleten groot-lui's-diensbode, Guurije, een verlamd bestje maar kwiek nog van geestelijke vermogens, en Solange, een blind jongmeisje, kind van een in den vreemde bedrogen en vroeg gestorven moeder.

Schamelten dus, maar die ieder op haar wijze een plaats vervullen in het leven der anderen.

Hier nu vinden we al dadelijk de vereeniging van het novellistische en het modern-psychologische. Want deze drie worden in enkele krachtige, preciese lijnen geleeënd en dan krijgt door de lofzang-in-verhaalvorm van kleine trekjes uit haar gemeenschappelijk leven, van gesprekken en gedragingen, het beeld der schamelheid relief, zoo rijk, als bladzijdenreeksen van puur ontleendend aard maar geven kunnen.

Van tijd tot tijd komt op bezoek Matje's broer Jan, een klein boertje, ook een schamele dus; maar die met een paar eitjes, een krentenmik, een frisch bloempje weeldemomenten brengt in het leven der gezellinnen. En weer is het de fijne vereeniging van stofrijkdom en stofbeheersching, die in de verhalende beschrijving van Jan's korte bezoeken tot uiting komt.

Straks wordt Matje geheel bedlegerig: haar einde nadert. 's Avonds vóór Kerstmis, als Jan weer komt, vindt hij haar ziek en verzwakt. En dan vraagt ze hem, voor haar te zingen het lied, dat morgen in de kerk de kerstpsalm wezen zal, de lofzang van Zacharias.

..... Daar kijkt Jan marakel bedrukt van om en in 't duist wel vijf minuten eer zijn eenvoudige brein het ongewone voorstel heeft verwerkt. Zingen — psalmen zingen — dat doe je in de kerk, de heele gemeente tegelijk en 'torgel speelt er bij. Zingen doe je niet alleen. Mischien desnoods nog es vrouw lid, bij der naalwerk, of kinders, die spelen op straat. Maar als bejaard manspersoon zijnde doe je dat immers niet....

Maar zijn zuster vraagt weer: „Ken jij dat lied es hier voor me zingen, Jan?“

.... En schuchter, baverig begint hij te zingen.

..... Nu verliest hij zijn schroom en zijn versleten oudemannestem wordt vaster. De vreemdigheid valt hem mee: 't klinkt hem zelf bijna gewoon in de ooren. Het hinderd hem niet meer, dat Guurije bij het luis teren zoo strak hem aanstaart, dat de blinde dwerg hem aanraakt, tegen hem aanleunt, in den rug.

..... Hij zingt hoe langer hoe finker. Hij kent al de verzen uit zijn hoofd en hij zingt ze, alle

Exegeten, zoals Bengel er een was, hebben een gevaarlijk werk.

Doordat het schoone geheel in deelen wordt gesneden en elk onderdeel nauwkeurig wordt beschouwd, loopen de Schriftuitleggers gevaar de groote bewondering voor het geheel te verliezen en koude pluizers te worden.

Van Veldhuizen heeft eens gezegd: „De schoonste roos, vlak tegen het oog gehouden, wordt als een roode vlek“.

Bengel bleef echter vol diepen eerbied en heilige schuchterheid tegenover het geheel der Schrift, staan en boog zich nederig voor den God der Schrift.

Van hem gold — 'k haal weer een woord van v. Veldhuizen aan: „Het komt er voor den praktischen bijbel-verklaarder op aan, te leven in de Schrift en tegelijk te leven in onzen tijd, of liever met de Schrift in den eigen tijd te leven in de eeuwigheid: de ziel van de bijbelische schrijvers en tegelijk de zielsbehoefte van de kinderen onzes tijds te verstaan.... Het is niet voldoende veel over den bijbel te hebben gelezen, men moet met hem zelf vertrouwd zijn. Wat we anderen aanprezen, moeten we zelf geproefd hebben. We zijn geen loepknechten, die verpakte waren thuis bezorgen, doch hebben te doen als de bij, die het voedsel in zich bereidt. Het woord, dat we aan anderen brengen, moet eerst een woord Gods aan ons zijn geweest. Daartoe komt men alleen door ernstig, door biddend Schrift- en zelfonderzoek“.

Bengel was een Schriftverklaarder zooals in deze woorden wordt aangeprezen.

Men heeft hem wel de aartsvader van het Piëtisme in Württemberg genoemd.

Nu had Bengel wel veel sympathie voor de Piëtisten. Hij achtte Francke zeer hoog; diens geschriften behoorden in zijn jonge jaren zelfs tot zijn lievelings-lektuur.

Toch had hij een groot bezwaar tegen de Piëtisten: door hen werd de hand tussehen vroomheid en weten schap doorgesneden. Bengel waarschuwde echter: beveel de godzaligheid niet aan onder de leuze dat, ter bevordering van de godsvrucht, de theologische wetenschap opgeheven of beperkt moet worden!

Het is Bengel's groote verdienste geweest, dat hij de vroomheid, heeft verbonden met geleerde studie, het Piëtisme op zijn eenzijdigheid heeft gewezen en een gezegenden invloed op vele Piëtisten heeft uitgeoefend.